

Oponentský posudek diplomové práce

Název práce: Rozsah a kvalita osobních kontaktů u seniorů žijících v ústavní péči

Autorka: Renáta Novotná

Oponentka: PhDr. Hana Janečková Ph.D., Institut postgraduálního vzdělávání ve zdravotnictví, Ruská 85, Praha

Diplomová práce Renáty Novotné čítá bezmála 100 stran textu včetně příloh. Práce se opírá o teorii přimknutí a ve své praktické části využívá dotazník, který byl konstruován cíleně pro seniory žijící v ústavní péči a je inspirován dotazníkem M. Mainové "Adult attachment interview protocol" (AAI) určeným k diagnostice rozsahu, kvality a významu vztahů prožívaných v dětství pro současný život a vztahovou mapu dospělého člověka. Přílohy obsahují jak původní dotazník AAI v angličtině, tak jeho upravenou českou verzi pro seniory, využitou autorkou, přepisy rozhovorů s obyvateli domovů pro seniory a konečně i ukázky několika ekomap zpracovaných jednotlivými seniory.

Práce je dobře logicky strukturovaná, opírá se o relevantní odbornou literaturu, se kterou dokáže autorka kvalitně pracovat, odkazy prezentuje standardním způsobem, svědomitě, přehledně a srozumitelně.

V první části se věnuje významu rodiny a mezigeneračních vztahů pro vývoj dítěte. Zde upozorňuje zejména na absenci mezigeneračního pohledu v definicích rodiny, které opomíjejí aspekt seniority a funkci mezigenerační solidarity a sociální opory pro nesoběstačné a závislé členy rodiny, kterými jsou nejen malé děti, ale i staří lidé.

V druhé části se autorka velmi podrobně věnuje teorii přimknutí (připoutání, lásky) a vzniku specifické emoční vazby v raném dětství, tedy procesu, který se pak v životě člověka opakuje při vytváření jiných životně důležitých vazeb k blízkým osobám. Zabývá se spojitostmi mezi sociálním prostředím, ze kterého člověk pochází a jeho sociálními kontakty v dospělosti a ve stáří. Ve známých studiích Bowlbyho, Ainsworthové, Parkese a Mainové čerpá teoretická východiska pro svou empirickou sondu. Dává si ambiciózní úkol - potvrdit Bowlbyho teorii o vlivu zkušeností, které člověk získal ve svých nejdůležitějších vztazích v dětství a mládí na utváření vztahů v dospělosti (s. 16, s. 23, s. 52). Výklad teorie vazby je velmi podrobný, ale srozumitelný, zajímavý a z hlediska cíle diplomové práce relevantní.

Ve třetí kapitole se zabývá tématem stáří a zaměřuje se zejména na problematiku utváření vztahů seniorů žijících v ústavní péči. Analyzuje funkčnost rodiny z hlediska zajištění péče o starého člověka, zamýšlí se nad pozitivními i negativními prožitky pečující rodiny, hodnotí význam sourozeneckých vztahů ve stáří. V souvislosti s institucionalizací seniorů se vedle adaptace na život v domovech pro seniory zabývá především problematikou ztrát vztahů a vazeb, které pro seniora představují jistotu a bezpečí, ztrátou soukromí a autonomie, pocity osamocení a potřebou akceptace, blízkosti a prožívání citových vztahů.

Teoretické kapitoly tak velmi dobře uvozují praktickou část, která si klade za cíl zmapovat síť sociálních vazeb seniorů, a to jak vztahů v jejich původní rodině, tak vztahů v reprodukční rodině i aktuální interakce seniorů probíhající v instituci, a zhodnotit vliv sociálních vztahů v původním sociálním prostředí seniorů na jejich adaptaci a vytváření nových sociálních vazeb v rámci ústavu. Autorka staví svůj výzkum na strukturovaných rozhovorech s obyvateli domovů pro seniory a na rozhovorech se sociálními pracovníky. Využila též metody

pozorování a kreslení ekomap, znázorňující sociální síť seniorů. Metody, které ve své empirické studii použila, autorka dobře popsala, zargumentovala důvody jejich použití a v závěru též vyhodnotila jejich efektivitu. Velmi je třeba ocenit pečlivost s jakou připravovala svůj dotazník, včetně předvýzkumu. Své rozhovory provedla s dostatečným počtem respondentů a jejich odpovědi zpracovala do přehledných tabulek, které zajímavým způsobem popsala a interpretovala. Pro ilustraci tématu použila přímé citace odpovědí. Zdá se, že empirická sonda přináší velmi zajímavé podněty pro další studium. Jistě jde o unikátní výzkum, který potvrzuje hluboký význam vzpomínek na dětství pro staré lidi. Upozorňuje na dominantní význam vztahu rodičů a dětí ve stáří i na schopnost seniorů adaptovat se na absenci blízkých osob. Potvrzuje existenci velkých individuálních rozdílů mezi obyvateli domova pro seniory a nejednoznačný význam frekvence návštěv pro celkovou životní spokojenost seniora. Poukazuje na jeho celkový postoj k životu. Při hodnocení významu návštěv by zřejmě bylo užitečné vyhodnotit též délku trvání návštěvy a pátrat po motivaci návštěvníka. Tímto směrem se však diplomová práce již neubírala. Z výsledků empirického šetření lze odvodit i důležitá doporučení pro praxi ústavní péče, což autorka práce činí.

Diplomové práci Renáty Novotné lze jen máloco vytknout. Snad by prospěla ještě větší pozornost při zpracování odborného textu tak, aby se nestalo, že se témata opakují (s. 26) nebo je formulace nesrozumitelná (na s. 28: Hlavní rozdíle mezi přimknutím mezi dospělými a mezi dítětem a rodičem je kvalita vzájemnosti.). "Adult Attachment Interview Protocol" je výzkumným nástrojem, dotazníkem, jehož autorkou je M. Mainová. Nelze tedy použít spojení, že spolu se svými kolegy sestavila dotazníkové šetření (s.23) nebo že sestavila interview (s. 28) nebo že se věnovala AAI ... následujícím způsobem... (s. 29). Mainová pouze sestavila dotazník, jehož používala ve svých výzkumech a který byl nástrojem pro vedení řízeného interview. Věnovala se problematice přimknutí, při jehož zkoumání využívala dotazník AAI. Užitečné by bylo i propojení některých pasáží, které spolu souvisejí, odkazem v textu (např. výklad Parkese na s. 30 navazuje na výklad na s. 20). Pozor na používání slova neprovdaný (týká se jenom žen) - lépe tedy spojení nesezdané soužití (s.6), respondenti nežili v manželském svazku (s. 61). Podobně je neobratné též spojení "v manželském sňatku dětí" (s. 30) a spojení "prožitek rodiny... má svá pozitivní i negativní stanoviska" - lépe aspekty (s. 40). V literatuře je chybně uveden rok vydání v odkazu na publikaci V. Jedličky. Obecně, vzhledem k orientaci práce na hodnocení významu raných stadií života pro spokojenost člověka se svým životem v období stáří, by bylo užitečné zmínit v teoretické části práce též teorii vývojových stadií E. Eriksona.

Autorka jasně definuje cíl své analýzy. Výzkumné otázky, které si klade, opírá o popsání teoretická východiska. Tento postup autorky diplomové práce je třeba velice ocenit. Ukazuje na její potenciál věnovat se vědecké práci a výzkumu a prohlubovat tak teoretické zakotvení sociální práce. Navíc autorka zvolila téma, kterému dosud v české odborné literatuře není věnována velká pozornost. Zatímco pojem "péče orientovaná na člověka" (person centered care) u nás již do značné míry zakotvil, v zahraniční zdůrazňovaný koncept "péče orientované na budování vztahů" (relation centered care) zůstává prozatím v pozadí. V tomto smyslu je práce Renáty Novotné velmi inovativní.

Doporučuji přijetí diplomové práce a její klasifikaci známkou výborný.

V Praze dne 30.12.2007

